

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

Вольф Олександр Олександрович

УДК 323.212

**СТРУКТУРИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ТА ЇХ РОЛЬ У ГУМАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**

Спеціальність 23.00.02 –
політичні інститути і процеси

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі суспільно-політичних наук, глобалістики та соціальних комунікацій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

Науковий керівник:

доктор політичних наук, професор,
Бєбик Валерій Михайлович,
Відкритий міжнародний
університет розвитку людини
«Україна»,
завідувач кафедри суспільно-
політичних наук, глобалістики та
соціальних комунікацій

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор,
Сіленко Алла Олексіївна,
Одеська національна академія
зв'язку ім.О.С.Попова,
проректор з навчальної
та виховної роботи

кандидат політичних наук, доцент,
Шведа Юрій Романович,
Львівський національний
університет ім.І.Франка,
доцент кафедри політології

Захист відбудеться «31» жовтня 2014 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «30» вересня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. В. Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах формування України як правової, соціальної, демократичної держави особливої уваги та актуальності набуває політико-правове та політико-організаційне регулювання суспільних відносин у галузях медицини та соціального захисту населення та формування гуманістичних підходів до такої категорії хворих, як невиліковні.

Вирішення цієї проблеми пов'язане з необхідністю розвитку громадянського суспільства, формування відповідної соціальної політики та створення служби паліативної і хоспісної допомоги, що розглядається як ознака гуманізації політики у цій сфері. У функціонуванні такої служби велике значення має співпраця різних політичних інститутів і сил.

Реалізація соціальної політики повинна більш повно враховувати таку категорію хворих, як невиліковні, які мають захворювання в останній стадії розвитку і які не можуть здійснювати повноцінне життя. Кількість таких громадян у нашій країні оцінюється в близько 1 млн осіб. При розгляді цієї проблеми необхідно усвідомлювати, що вона торкається ще понад 3 млн рідних цих громадян. Таким чином, це важлива суспільна проблема, яка торкається кожної родини в нашій державі.

Актуальність теми дослідження визначалася збільшенням онкологічних захворювань, у тому числі в останній стадії, високими показниками смертності, збільшенням кількості людей похилого віку з соматичними захворюваннями в їх кінцевій стадії розвитку, зростанням кількості громадян, хворих на ВІЛ/СНІД і туберкульоз і які потребують не стільки медичної, скільки соціальної, психологічної, духовної допомоги. Актуальність дослідження була обумовлена відсутністю в Україні комплексних політологічних, соціологічних, медико-демографічних, економічних та аналітичних досліджень з проблем соціальної політики щодо допомоги безнадійно хворим, що свідчили б про доцільність якісних перетворень у сфері державного управління паліативною допомогою.

На актуальність теми вплинув розвиток структур громадянського суспільства (у кількісному та якісному відношенні).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі суспільно-політичних наук, глобалістики та соціальних комунікацій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» та узгоджена з кафедральною науковою програмою «Соціально-політичні та інформаційно-комунікаційні проблеми становлення глобального суспільства» (№ 0110 У 006273). Фрагменти дослідження, що стосуються соціальних аспектів гуманізації соціальної політики, здійснені у рамках наукових програм «Вивчення існуючого стану та розробка організаційної моделі амбулаторного обслуговування паліативних пацієнтів в міській і сільській місцевості» (№ 0112 У 007112) та «Клініко-фармакологічне дослідження застосування ад'ювантних лікарських засобів в паліативній та хоспісній медицині» (№

0112 У 007111), затвердженими Міністерством охорони здоров'я України і виконувалися на базі Державного навчально-науково-методичного центру з паліативної та хоспісної медицини Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л.Шупика.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження* було охарактеризувати специфіку гуманізації міжнародної та національної політики щодо невиліковно хворих.

Для досягнення поставленої мети вирішувались наступні дослідницькі **завдання**:

- встановити співвідношення між поняттями «гуманізація політики» та «гуманізація соціальної політики»;
- визначити роль громадськості у процесі гуманізації соціальної політики (на прикладі невиліковно хворих);
- здійснити аналіз закордонного досвіду надання медико-соціальної допомоги невиліковно хворим;
- визначити особливості невиліковно хворих, яким потрібна медико-соціальна допомога;
- визначити взаємозв'язок між національними та міжнародними інституціями громадянського суспільства у процесі формування політики щодо невиліковно хворих;
- визначити роль політичних об'єднань громадян (партій) у формуванні політики щодо невиліковно хворих в Україні;
- проаналізувати роль соціальної мобілізації громадян в удосконаленні соціальної політики щодо невиліковно хворих громадян;
- сформулювати концептуальні підходи до розвитку системи державного управління та регулювання медико-соціальної допомоги для невиліковно хворих.

Об'єкт дослідження – соціальна політика держави та структур громадянського суспільства щодо невиліковно хворих.

Предмет дослідження – роль структур громадянського суспільства у гуманізації соціальної політики держави щодо невиліковно хворих.

Методи дослідження визначаються потребою комплексного аналізу проблеми та базуються на використанні міждисциплінарного підходу. В його рамках використовувалися як загальнонаукові, так і спеціальнонаукові методи.

Системний метод дозволив комплексно дослідити гуманізацію соціальної політики як специфічну систему методів та дій в політичному процесі. Історичний метод було використано для розкриття генези ідеї гуманізації політики в суспільно-політичній думці, а також при аналізі світового досвіду ролі інститутів громадянського суспільства у гуманізації соціальної політики у першому розділі. Метод статистичного аналізу дозволив оцінити динаміку стану здоров'я населення та демографічної ситуації й визначити актуальність проблеми, а також визначити особливості невиліковно хворих, яким потрібна паліативна та хоспісна допомога. Метод фахового опитування уможливив вивчення думки

фахівців (адміністраторів сфер соціального захисту, охорони здоров'я, лікарів, соціальних працівників тощо) щодо ролі інститутів громадянського суспільства у гуманізації соціальної політики та дозволив визначити особливості міжінституціональної та міжсекторальної співпраці у ході реалізації соціальної політики (на прикладі невиліковно хворих), викладені у третьому-четвертому розділах. Дескриптивний метод дозволив виявити якісно-кількісні особливості ролі структур громадянського суспільства у формуванні соціальної політики держави, зокрема, було виявлено, що такий компонент соціальної політики, як паліативна та хоспісна допомога, не є виключною прерогативою держави, адже структури громадянського суспільства відіграють ключову роль у забезпеченні допомоги тяжкохворим. При чому, як зазначається у третьому та четвертому розділах, співпраця між урядовими та неурядовими організаціями активізується. Метод експертного оцінювання дозволив визначити шляхи можливої співпраці між різними політичними інститутами у сфері паліативної допомоги і підготувати пропозиції щодо удосконалення соціальної політики щодо невиліковно хворих в Україні (надані у четвертому розділі) та сформулювати концептуальні підходи до розвитку системи державного управління та регулювання надання медико-соціальної допомоги для невиліковно хворих. Метод контент-аналізу було використано для вивчення ролі політичних об'єднань (партій) у формуванні політики щодо невиліковно хворих в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів. У межах дисертаційного дослідження автором були отримані результати, які мають наукову новизну, що обумовлено сукупністю поставлених завдань, вирішенням актуальних проблем, які не отримали достатньої розробки у науковій літературі та не набули статусу загальноприйнятих принципів у політичній практиці. Дисертаційна робота є першим в українській політології теоретичним дослідженням ролі структур громадянського суспільства у формуванні соціальної політики щодо невиліковно хворих. Елементи наукової новизни вбачаються, передусім, у таких положеннях та висновках дисертаційного дослідження:

вперше:

- проведено контент-аналіз програмних документів політичних об'єднань, які діють у нашій державі. Усі аналізовані програмні документи не згадують власне про паліативну та хоспісну допомогу. Це може пов'язуватися з тим, що автори програмних документів або не мають досить чіткого уявлення про такий вид допомоги, або свідомо уникають згадки про таку неоднозначну тему, пов'язану з питанням завершення життя.
- обґрунтовано необхідність розвитку співпраці державних інститутів та структур громадянського суспільства заради формування та впровадження соціальної політики (на прикладі невиліковно хворих). Однією із засад реалізації

політики у сфері допомоги невиліковно хворим є мультидисциплінарність та мультисекторальність при наданні допомоги, коли задія комплексного полегшення фізичних, психологічних, духовних страждань невиліковно хворого і членів його родини об'єднуються фахівці з медичною освітою, соціальні працівники, психологи, які представляють різні установи та відомства, а також представники структур громадянського суспільства. Багатоканальне фінансування, при котрому відбувається взаємодія громадських і державних організацій, є однією з важливих передумов розвитку допомоги невиліковно хворим і може бути свідченням гуманізації політики щодо них.

визначено:

- роль структур громадянського суспільства у формуванні соціальної політики щодо невиліковно хворих. Обґрунтовано, що організації громадянського суспільства відіграють ключову роль у забезпеченні допомоги тяжко хворого, при чому під час вирішення цих проблемних питань активізується співпраця між урядовими та неурядовими організаціями, посилюються інтеграційні тенденції.
- основні закономірності трансформації та розвитку соціальної політики щодо невиліковно хворих за кордоном. Виявлено, що велику роль в цьому процесі відіграли соціальна мобілізація, розвиток людського капіталу, зміна громадянської думки.

дістало подальший розвиток:

- твердження, що процес гуманізації соціальної політики є одним із проявів гуманізації, «олюднення» політики. Це дало змогу вперше в вітчизняній політологічній науці виявити слабкі та сильні риси соціальної політики щодо невиліковно хворих і членів їхніх родин та, відповідно, підготувало теоретичну базу для її удосконалення таким чином, щоб вона максимально відповідала потребам і побажанням громадян.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці концептуальних підходів до розвитку системи регулювання політики щодо невиліковно хворих в Україні, визначенні труднощів, проблем та потреб, що виникають у ході запровадження програм щодо політики стосовно невиліковно хворих та підготовці рекомендацій щодо можливих шляхів включення паліативної та хоспісної допомоги у систему соціальної політики України. Використані в дисертації підходи та зроблені висновки можуть бути використані як науковими, так і практичними діячами системи політичного та державного управління, організаторами охорони здоров'я та соціального захисту. Насамперед, це стосується формування системи паліативної допомоги, подальшої розробки та вдосконалення законодавства в медико-соціальній сфері: нових законодавчих актів («Про

паліативних хворих та гарантії їх медико-соціальної захищеності») та доповнень до існуючих (Законів України «Про громадські об'єднання», «Про соціальні послуги» та ін.); розробки стандартів надання паліативної допомоги, підготовки відомчих нормативних документів з паліативної допомоги; механізму фінансування служби паліативної допомоги. Окремі положення роботи можуть бути використані в науково-педагогічній діяльності при підготовці загальних і навчальних спецкурсів у вищих закладах освіти, зокрема «Громадянське суспільство», «Гуманізація соціальної політики», написанні підручників і навчальних посібників з політологічних дисциплін. Сформульовані автором висновки щодо розробки механізмів системи включення допомоги невиліковно хворим у соціальну політику держави можуть бути впроваджені при створенні міських програм соціально-економічного розвитку.

Апробація результатів дисертації. Відповідно до предмету та специфіки дисертаційного дослідження, його основні результати та положення, що виносяться до захисту, доповідалися, обговорювалися та отримали схвалення на таких конференціях, як: всеукраїнська наукова конференція «Молодь: Освіта, Наука, Духовність» (Київ, 2011, 2012, 2013), V всеукраїнській науково-практичній конференції «Медичне право України: законодавче забезпечення царини охорони здоров'я (Генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення» (Київ, 2011), V міжнародній конференції «Детская паллиативная помощь в Восточной Европе» (Мінськ, 2011), II міжнародній науково-практичній конференції «Социальная политика: принципы и методы реализации в контексте мирового опыта» (Сімферопіль, 2011), XI міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі» (Київ, 2011), міжнародній науково-практичній конференції «Соціальна політика щодо невиліковно хворих» (Київ, 2012, 2013), міжнародній науково-практичній конференції «Соціальна політика: концепції, технології, перспективи» (Київ, 2012), міжнародній науково-практичній конференції «Варіації модерну та модернізації: український соціум в контексті глобальних процесів» (Київ, 2013), II міжнародній науково-практичній конференції «Нові виміри прав людини: юридичні, філософські, політологічні аспекти» (Київ, 2013).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у 22 публікаціях, 7 з яких у наукових виданнях, які є фаховими в галузі політичних наук (у тому числі в зарубіжному виданні).

Структура дисертаційного дослідження обумовлена специфікою об'єкта і предмета дисертаційного дослідження. Робота складається із вступу, чотирьох розділів основної частини, які поділяються та 9 підрозділів, висновків до розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг тексту становить 177 сторінки. Список використаних джерел містить 219 найменувань (20 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження та ступінь її наукової розробки, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету і завдання, методологічну й теоретичну базу, методи дослідження, обґрунтовано новизну та практичне значення роботи, окреслено рівень апробації її результатів і структуру.

У **першому розділі «Гуманізація як основна риса соціальної політики держави»**, який складається з двох підрозділів, наводяться результати детального аналізу ступеню вивчення основних проблем гуманізації політики взагалі та соціальної політики щодо невиліковно хворих зокрема.

У *першому підрозділі «Гуманізація політики як один з трендів гуманізації соціальної політики (на прикладі невиліковно хворих) у контексті формування структур громадянського суспільства»* відзначено, що феномен «гуманізації політики» набув певної наукової розробки. Особливий вплив на наше дослідження мали науки праці О.М.Вагіної, Ю.І.Губського, С.А.Крюкова, В.М.Купрійчука, А.О.Сіленко, А.В.Царенка, Т.Алтіліо, Д.Олівера та ін. Досліджуючи феномен «Гуманізації соціальної політики», було відзначено, по-перше, термінологічну невизначеність та різні підходи до його трактування у вітчизняних та закордонних науковців та політологів, а, по-друге, відсутність власне політологічних досліджень ролі структур громадянського суспільства у формуванні соціальної політики щодо невиліковно хворих. Більшість досліджень соціальної політики щодо людей похилого віку, людей з особливими потребами здійснені науковцями у контексті економічної науки та державного управління. Політологічні дослідження також звертають доволі незначну увагу на проблематику гуманізації соціальної політики та ролі структур громадянського суспільства у цьому процесі.

Вивчена та проаналізована література дала підстави для формування визначення концепту «гуманізація соціальної політики». Визначено, що це процес надання політиці гумано-центричного напрямлення, яке виражається через посилення рівня демократії у суспільстві та відповідно збільшення ролі структур громадянського суспільства та покращення рівня життя громадян.

У *другому підрозділі «Паліативна та хоспісна допомога в контексті соціальної політики держави: поняття та принципи»* відзначено, що вітчизняна політологічна наукова думка досі не звертала уваги на актуальне питання гуманізації політики щодо невиліковно хворих і розвитку паліативної та хоспісної допомоги як складової соціальної політики. Дослідження, які стосувалися невиліковно хворих, виконувалися науковцями у сферах державного управління, права, психології, соціології і т.ін. Визначено, що однією із засад реалізації політики у сфері допомоги невиліковно хворим є мультидисциплінарність та міжсекторальність при

наданні допомоги, коли задля полегшення страждань невиліковно хворого і членів його родини об'єднуються фахівці з медичною освітою, соціальні працівники, психологи, духівники, волонтери, які представляють різні установи та відомства.

У висновках до першого розділу відзначається, що питання гуманізації політики щодо невиліковно хворих розглядалося вченими передусім у площині охорони здоров'я, авторами досліджень були науковці-медики, а вітчизняна політологічна наукова думка досі не приділяла уваги актуальному та перспективному (з наукової точки зору) питанню паліативної та хоспісної допомоги; дослідження, які стосувалися невиліковно хворих, виконувалися науковцями у сферах державного управління, права, психології, соціології і т.ін.; вивчення гуманоцентричних підходів у політологічній думці має значні перспективи; вивчення ролі громадськості у формуванні, зокрема, такого нового напрямку соціальної політики, як паліативна та хоспісна допомога, є актуальним.

У другому розділі «Методологія дисертаційного дослідження» викладено методологію і перераховано методи дослідження об'єкта дисертаційного дослідження. Зазначається, що підходи у дослідженні державної політики і, зокрема, соціальної політики держави, не повинні кардинально відрізнятись від аналогічних підходів, напрацьованих в традиційній політології. Але таким дослідженням притаманні певні особливості. Оскільки політологічні дослідження у сфері соціальної політики взагалі та соціальної політики до певної групи громадян є досить вузько-направленими, збільшується їх ужитковність (прикладність), і їх висновки мають більше значення для сфер державного управління та соціальної роботи. Саме тому у цьому зв'язку логічно зазначити, що методика дослідження державної політики є сукупністю комплексних методів вивчення й аналізу політичних інститутів і процесів і зв'язків між ними, які виникають і розвиваються в процесі функціонування суспільної сфери.

У першому підрозділі «Наукова та емпірична база дисертаційного дослідження» проаналізовано основні підходи до вивчення ролі структур громадянського суспільства у формуванні соціальної політики, а також визначаються етапи проведення дослідження. Оскільки дане дослідження – пошукове та проводилося з метою уточнення проблеми й більш коректної постановки задач, велика роль у ньому відведена вивченню переважно міжнародної наукової літератури, більша частина якої знаходиться в мережі Інтернет.

Завдяки використанню різних методів стало можливим проаналізувати роль структур громадянського суспільства та окреслити можливі подальші зміни у соціальній політиці держави.

На кінцевому етапі дослідження було здійснено розробку пропозицій щодо удосконалення соціальної політики щодо невиліковно хворих в Україні. Пропозиції адресовані до Верховної Ради України,

Кабінету Міністрів, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства соціальної політики України, регіональних та місцевих органів влади і структур громадянського суспільства.

У другому підрозділі *«Методологія та методи обробки даних та труднощі проведення дослідження»* обґрунтовуються методологічні засади дослідження, наводяться соціально-демографічні дані про експертів і фахівців, які взяли участь у ньому, аналізуються основні труднощі при зборі та аналізі даних. Певне місце займає вивчення такого джерела інформації, як статутні документи структур громадянського суспільства. Було здійснено контент-аналіз програмних документів політичних партій (переважно, програм, проте, в окремих випадках, це були також і інші документи, які фіксують програми, стратегії, завдання політичних об'єднань громадян).

У висновках до другого розділу відзначається, що суспільно-політичні явища, саме суспільство та його складові можна розглядати як відносно стійкі утворення, що функціонують у межах певного середовища та часового континууму. Відповідно до цього підходу політична сфера суспільного життя вивчається як комплекс елементів, що утворюють цілісну систему в її зв'язку з іншими сферами суспільного життя – економічною, соціальною і духовною. Лише завдяки використанню системного підходу до вивчення самого об'єкту «Соціальна політика» та його складових стало можливим дати його повну характеристику, провести аналіз ролі об'єднань громадянського суспільства та окреслити можливі подальші зрушення у соціальній політиці держави.

У третьому розділі **«Політико-правові та організаційно-управлінські аспекти здійснення допомоги невиліковно хворим»** розглянуто політико-правові механізми здійснення допомоги та організаційно-політичні підходи до гуманізації політики у сфері допомоги невиліковно хворим.

У першому підрозділі *«Політико-правові механізми здійснення допомоги невиліковно хворим»* встановлено, що, одночасно з розвитком ідей гуманного ставлення до людини до самого останнього її подиху, з другої половини двадцятого сторіччя особлива увага світової спільноти була привернута до проблеми забезпечення прав людини, цінності людського життя і здоров'я. У міжнародних документах та в міжнародній практиці приділяється особлива увага забезпеченню права людини на ефективну медико-соціальну допомогу, забезпечення на випадок хвороби, інвалідності, настання старості, на гідність, на покращення якості життя під час невиліковної хвороби та на зменшення страждань. Правовою основою для розвитку паліативної та хоспісної допомоги в Європі та у світі стали базові міжнародні документи, які визначили права людини у сучасному світі («Загальна декларація прав людини», ООН, 1948 р.; «Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права», ООН, 1966 р.; «Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод», 1950 р. Пізніше ці документи були доповнені

цілим рядом інших, що окреслюють декілька питань, які можна об'єднати у блоки, які з різних сторін відображають тему гуманізації політики щодо невиліковно хворих. Це:

- Необхідність включення допомоги невиліковно хворим до національної політики у сфері охорони здоров'я з метою забезпечення соціально-правових гарантій пацієнтам і користувачам медичними послугами у загальному значенні;
- Право не страждати від болю;
- Соціально-правові гарантії окремим групам невиліковно хворих (хворі на ВІЛ/СНІД, онкологічні захворювання);
- Соціально-правові гарантії щодо невиліковно хворих дітей;
- Евтаназія;
- Участь релігійних структур і церковних організацій у допомозі невиліковно хворим;
- Спільна діяльність міжнародних організацій у сфері допомоги невиліковно хворим у кінці життя.

Особливу увагу цьому важливому питанню приділяють міжнародні організації: Рада Європи, Європейський Парламент, Всесвітня організація охорони здоров'я, Комітет Міністрів Ради Європи та ін., які видали ряд документів, відповідно до яких, допомога невиліковно хворим повинна бути невід'ємною, інтегрованою складовою соціальної політики держави у сфері медичного обслуговування та соціального захисту.

На думку опитаних у рамках цього дослідження фахівців, для України, особливо у перші роки незалежності, коли формувалася система соціальної політики в нашій країні, була особливо важливою «Познанська декларація», підписана у травні 1998 р. представниками з Білорусії, Болгарії, Чехії, Угорщини, Латвії, Литви, Польщі, Румунії та Словаччини, до яких наша країна долучилася згодом. Декларація виникла як результат консультацій щодо проблем і перспектив стану розвитку допомоги невиліковно хворим у країнах Центральної та Східної Європи. У ній декларувалися цілі, які треба досягти у сфері паліативної допомоги (включення цього виду допомоги в сферу соціальної політики, навчання, забезпечення доступності ліків та роботи мультидисциплінарних команд, збільшення обізнаності населення про цю проблему) та деякі рекомендації по досягненню цих цілей.

У другій половині ХХ-ХХІ ст. Католицькими та Православними Церквами створено декілька документів, які торкаються питань, пов'язаних з гуманізацією відношення щодо невиліковно хворих. Основними тематичними проблемами, яких вони торкаються, є питання евтаназії (тобто вбивства невиліковно хворої особи за її бажанням), знеболення, відношення до окремих груп невиліковно хворих громадян (дітей, осіб, що живуть з ВІЛ/СНІД), та ролі духівника (представника культу) у наданні допомоги невиліковно хворим. Конкретними заходами, які пропонують Церкви для подальшої гуманізації ставлення до невиліковно хворих, є категорична відмова від евтаназії, забезпечення

знеболення, формація духовно й психологічно зрілих кадрів, розвиток мультидисциплінарної співпраці та душпастирства в сфері охорони здоров'я (медичного капеланства).

У *другому підрозділі «Організаційно-політичні підходи до гуманізації політики у сфері допомоги невиліковно хворим»* відзначено велику роль «grass-roots initiatives» – «ініціатив низу» у сфері соціальної політики щодо невиліковно хворих, які формувалися та зароджувалися завдяки глобалізаційним та інтеграційним процесам у світі. До розвитку філософії паліативної та хоспісної допомоги та сприянню запровадження її у системи соціальної політики держав світу залучилися відповідні інституції громадянського суспільства. У 1988 р. була створена Європейська Асоціація паліативної допомоги, у 1996 р. – Міжнародна Асоціація паліативної та хоспісної допомоги, а у 2007 р. – Міжнародний Альянс з паліативної допомоги. Одночасно виникає цілий ряд регіональних і субрегіональних ініціатив.

Матеріали дослідження дозволили зробити висновок, що навіть у країнах Центральної і Східної Європи, де постсоціалістичне минуле та радянський вплив затримали розвиток демократії та громадянського суспільства, спостерігається значна роль інститутів громадянського суспільства у сфері допомоги невиліковно хворим.

У *висновках до третього розділу* зазначається, що зародження хоспісного руху на глобальному рівні супроводжувалося розвитком ідеології, філософії цього руху та структур громадянського суспільства, які не тільки сприяли поширенню цієї філософії, але й втілювали її на практиці. Поступово вона ставала компонентом систем соціальної політики, справляючи гуманізуючий вплив на ставлення до невиліковно хворої людини. У цьому процесі сформувалися певні передумови, від яких залежить гуманізація соціальної політики щодо невиліковно хворих: розвиток різних організаційних форм паліативної допомоги (хоспісний догляд на дому, відділення паліативного догляду, хоспіс, денний центр, паліативна мобільна консультативна команда); усебічне задоволення не лише медичних, але й соціальних, психологічних, духовних потреб клієнта, що може здійснюватися мультидисциплінарною командою; поширення практик багатоканального фінансування та соціальної мобілізації.

У **четвертому розділі «Еволюція соціальної політики держави щодо невиліковно хворих в Україні у сучасних умовах»** розглянуто нормативно-правові основи здійснення соціальної політики щодо невиліковно хворих в сучасній Україні, особливості здійснення такої політики суб'єктами громадянського суспільства та політичної сфери, а також роль структур громадянського суспільства в забезпеченні деяких прав невиліковно хворих.

У *першому підрозділі «Нормативно-правові основи здійснення соціальної політики держави щодо невиліковно хворих у сучасній Україні»* виявлено, що в Україні існує певне нормативно-правове підґрунтя для

впровадження гуманізованої політики щодо невиліковно хворих. Законодавчою базою для розвитку допомоги невиліковно хворим у нашій державі є, насамперед, Конституція України та Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 року № 2801-ХІІ зі змінами та доповненнями. У 1990-2000-ті роки державою було видано ряд нормативно-правових актів, що свідчать про початок формування соціальної політики держави щодо невиліковно хворих: Указ Президента України від №1347/97 «Про програму «Здоров'я літніх людей», яким схвалюється однойменна програма; спільний наказ Міністерства охорони здоров'я та Академії медичних наук України «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення виконання програми «Здоров'я літніх людей»; наказ Міністерства охорони здоров'я України № 33 «Про штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я» та інші.

Проте в нашій державі до сьогодні не вироблені методологічні засади дослідження прав невиліковно хворих, відсутні й спеціальні закони, відповідні стандарти й протоколи, що регулюють правовідносини при наданні допомоги невиліковно хворим і визначають роль і місце структур громадянського суспільства в цьому процесі.

У другому підрозділі *«Особливості здійснення соціальної політики суб'єктами громадянського суспільства та політичної сфери»* аналізуються особливості здійснення соціальної політики суб'єктами громадянського суспільства та політичної сфери. Встановлено, що починаючи з перших років незалежної України в нашій державі виникають і продовжують діяти структури громадянського суспільства, які формують соціальну політику щодо невиліковно хворих в нашій державі. Цими структурами є, передусім, Всеукраїнська благодійна організація «Рада захисту прав та безпеки пацієнтів», Всеукраїнська благодійна організація «Асоціація паліативної допомоги», благодійна організація «Асоціація паліативної та hospісної допомоги» та інші.

Вітчизняні структури громадянського суспільства відіграють ключову роль у гуманізації політики щодо невиліковно хворих. Зокрема, вони сприяють підготовці та формуванню громадської думки. Це відбувається шляхом проведення різноманітних суспільних акцій, видання стандартів, рекомендацій, підручників та ін. матеріалів. У свою чергу, це посилює процеси соціальної мобілізації та активізації суспільства. Поширюючи, зокрема і під час навчально-просвітницьких заходів, міжнародні стандарти та практики, структури громадянського суспільства впливають на те, що допомога невиліковно хворим стає частиною соціальної політики, в т.ч. і на місцевому рівні. Це може супроводжуватися удосконаленням або зміною діючої нормативно-правової бази на національному на місцевому рівнях і включенням цих питань до порядку денного політичних об'єднань. При чому особливо актуальними питаннями у цій сфері залишаються питання механізмів, способів надання допомоги (залучення різних фахівців і формування

мультидисциплінарної команди, міжінституціональна співпраця, багатоканальне фінансування).

У третьому підрозділі «Роль структур громадянського суспільства в забезпеченні деяких прав невиліковно хворих як виклик для гуманізації соціальної політики в Україні» наводяться конкретні сфери порушення прав невиліковно хворих в Україні, які дозволяють зробити висновок, що вони носять переважно системний характер, а також у багатьох випадках є комплексними (тобто, одночасно порушується кілька прав громадян). Зокрема, особливо часто порушуються права на повагу до гідності, право на чуйне ставлення, на медичну інформацію тощо. Це ставить перед структурами громадянського суспільства особливі завдання, при чому необхідно мати на увазі, що помітні удосконалення ситуації – радше довготерміновий результат, який буде досягнуто після, можливо, декількох десятків років праці над викоріненням негативних наслідків недосконалої системи охорони здоров'я та утвердженнями принципів верховенства права в Україні.

На закінчення розділу подано пропозиції щодо удосконалення соціальної політики щодо невиліковно хворих в Україні. Пропозиції адресовані до Верховної Ради України, Кабінету Міністрів, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства соціальної політики України, регіональних та місцевих органів влади і структур громадянського суспільства.

У висновках до четвертого розділу зазначається, що міжнародні і вітчизняні структури громадянського суспільства відіграють важливу роль у гуманізації політики щодо невиліковно хворих. Зокрема, вони сприяють підготовці і формуванню громадської думки. Це відбувається шляхом проведення різноманітних суспільних акцій, видання стандартів, гайдлайнів, підручників та ін. матеріалів. Великим залишається вплив цих структур на формування нормативно-правової бази. З цим також пов'язано те, що структури громадянського суспільства відіграють ключову роль у профілактиці порушень прав тяжкохворих громадян.

У висновках узагальнено основні результати дисертаційного дослідження, сформульовано підсумкові положення і практичні рекомендації щодо врахування ролі структур громадянського суспільства у формуванні соціальної політики.

Визначено, що сучасна політологічна думка в Україні наближується до питання про необхідність гуманізації політики, в тому числі і політики у сфері охорони здоров'я та соціального захисту, хоча й більш вузьке питання політики по відношенню власне до невиліковно хворих у контексті паліативної та хоспісної допомоги нею не вивчалися. Закордонні дослідники приділяли увагу власне політологічним питанням, пов'язаним із проблематикою невиліковно хворих, хоча й можна відзначити, що ще залишається дуже багато нерозкритих тем для вивчення. Дослідники власне соціальної політики звертають досить незначну увагу на питання її гуманізації.

Одним із найважливіших аспектів гуманізації політики взагалі є гуманізація соціальної політики, яка визначається автором як процес надання політиці людино-центричного напрямлення, яке виражається через посилення рівня демократії у суспільстві та відповідно збільшення ролі структур громадянського суспільства та покращення рівня життя громадян.

Визначено, що реалізація політики, яка враховує потреби тяжкохворих і спрямована на реалізацію їхніх прав в умовах сучасних суспільно-політичних реалій в Україні, посилює інтеграційні можливості політики в суспільстві. Велику роль при цьому грає розбудова потенціалу і збільшення правосвідомості громадян.

Відзначено, що однією із засад реалізації політики у сфері допомоги невиліковно хворим є мультидисциплінарність та мультисекторальність при наданні допомоги, коли задля комплексного полегшення фізичних, психологічних, духовних страждань невиліковно хворого і членів його родини об'єднуються фахівці з медичною освітою, соціальні працівники, психологи, які представляють різні установи та відомства, а також представники структур громадянського суспільства. При чому багатоканальне фінансування, при котрому відбувається взаємодія громадських і державних організацій, є однією з важливих передумов розвитку допомоги невиліковно хворим і може бути свідченням гуманізації політики щодо них, адже це сприяє більшій економічній доступності адекватної комплексної допомоги для потребуючих.

Обгрунтовано, що надання паліативної та хоспісної допомоги не є виключною прерогативою держави, адже громадські або комерційні організації також надають відповідні послуги, при чому політика щодо невиліковно хворих визначається стандартами, протоколами та ін., контроль за дотриманням яких здійснює держава у рамках служб охорони здоров'я та / або соціального захисту. Структури громадянського суспільства відіграють ключову роль у забезпеченні допомоги тяжко хворого, при чому під час вирішення цих проблемних питань активізується співпраця між урядовими та неурядовими організаціями, посилюються інтеграційні тенденції.

Зазначено, що світовою спільнотою пацієнтів, фаховими та громадськими організаціями розроблено цілий ряд документів, які стосуються цілого ряду різноманітних аспектів допомоги невиліковно хворим. Ці документи є основою гуманізації політики щодо невиліковно хворих, адже головною думкою є право на гідне закінчення життя. В Україні за участі структур громадянського суспільства розпочався процес розробки та впровадження сучасної нормативно-правової бази з цього питання. При цьому необхідно, щоб у основу цієї бази лягли основні положення міжнародних загальноприйнятих документів.

Визначено, що однією з головних передумов і ознак поступу гуманізації політики є соціальна мобілізація, одним із проявів якої є волонтерство – добровільна та безоплатна допомога при наданні допомоги

невеликовно хворим. Саме волонтери, підготовлені належним чином, зможуть надати такі послуги, які в умовах обмежених ресурсів не може надати кваліфікований персонал. Саме ці послуги у значній мірі сприяють значному покращенню якості невеликовно хворих, особливо у кінцевий період життя.

Відзначено, що програмні документи аналізованих політичних об'єднань громадян України не згадують власне про паліативну та хоспісну допомогу. Це може пов'язуватися з тим, що автори програмних документів або не мають досить чіткого уявлення про такий вид допомоги, або свідомо уникають згадки про таку неоднозначну тему, пов'язану з делікатним питанням завершення життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Вольф О. О. Взаємодія між державними та недержавними організаціями заради розвитку паліативної та хоспісної допомоги у Печерському районі Києва / О. О. Вольф // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: Зб. наук. праць. – К.: НТУУ «КПІ», 2011. – №1 (9). – С.109–117.
2. Вольф О. О. Основні нормативно-правові засади гуманізації політики щодо невеликовно хворих у світі / О. О. Вольф // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: Зб. наук. праць. – К.: НТУУ «КПІ», 2011. – №4 (12). – С.37–44.
3. Вольф О. О. Гуманізація політики щодо невеликовно хворих: досвід країн постсоціалістичного табору / О. О. Вольф // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – К.: Університет «Україна», 2011. – №4. – С.258–261.
4. Вольф О. О. Роль глобальних, субрегіональних, національних інституцій громадянського суспільства у гуманізації політики щодо невеликовно хворих у деяких країнах світу та Україні / О. О. Вольф // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: Зб. наук. праць. – К.: НТУУ «КПІ», 2012. – №1 (13). – С.94–102.
5. Вольф О. О. Деякі доктринальні та нормативно-правові передумови гуманізації політики Православної і Католицької Церков стосовно невеликовно хворих (др.пол.ХХ-поч.ХХІ ст.) / О. О. Вольф // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – К.: Університет «Україна», 2012. – №3. – С.106–110.
6. Вольф О. О. Глобальні організації, лібералізація і приватизація ринку охорони здоров'я та допомога тяжко хворим громадянам у кінці їх життя. Перспективи для України / О. О. Вольф // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – К.: Університет «Україна», 2012. – №4. – С.112–115.

7. Вольф О. О. Развитие паллиативной и хосписной помощи в Украине как новое направление социальной политики и роль организаций гражданского общества в этом процессе / О. О. Вольф // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2014. – № 2. Ч. 1. – С.39–43.
8. Вольф О. О. Мультидисциплінарний підхід до комплексного забезпечення потреб хворих при наданні паліативної та хоспісної допомоги у контексті сімейної медицини / О. О. Вольф // Сімейна медицина: Зб.наук.праць. – К.: НМАПО ім. П.Л.Шупика, 2011. – №3 (38). – С.89–91.
9. Вольф О. О. Суспільно-політична діяльність фахівців і громадських об'єднань задля гуманізації політики щодо невиліковно (тяжко) хворих в Україні / О. О. Вольф // Молодь: Освіта, Наука, Духовність: Тези доповідей ІХ всеукраїнської наукової конференції студентів і молодих вчених, 15.04.2012 р., м. Київ. – К.: Університет «Україна», 2011. – С.412–414.
10. Вольф О. О. Комплексне забезпечення потреб невиліковно хворих у кінці життя як важливий аспект гуманізації у сфері соціальної політики держави. / О. О. Вольф // Молодь: Освіта, Наука, Духовність: Тези доповідей VIII всеукраїнської наукової конференції студентів і молодих вчених, 15.04.2011 р., м. Київ. – К.: Університет «Україна», 2011. – С.316–317.
11. Вольф О. О. Мультидисциплінарний підхід до комплексного забезпечення потреб тяжко хворих при наданні паліативної та хоспісної допомоги. / О. О. Вольф // Медичне право України: законодавче забезпечення справи охорони здоров'я (генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення. Матеріали V всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права (IV міжнародна науково-практична конференція з медичного права), 19-21.05.2011 р., м.Одеса. – Львів: ЛОБФ «Медицина і право», 2011 р. – С.51–53.
12. Вольф О. О. Перспективи розвитку соціальної роботи в сфері паліативної і хосписної допомоги в Україні / О. О. Вольф // V міжнародна конференція «Детская паллиативная помощь в Восточной Европе» 27-29 жовтня 2011 р. – Мінськ, 2011. – С.53–55.
13. Вольф О. О. Залучення додаткових коштів у сфері паліативної та хоспісної допомоги. Міжнародний досвід та перспективи для України / О. О. Вольф // Социальная политика: принципы и методы реализации в контексте мирового опыта. Материалы II международной научно-практической конференции 3-5 ноября 2011 г. – Симферополь: Крымский институт бизнеса, 2011. – С.88–91.
14. Вольф О. О. Інноваційна технологія інклюзивної освіти для дітей у лікарняному закладі як приклад гуманізації політики щодо тяжко хворих / О. О. Вольф // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: Тези доповідей XI міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Університет України, 2011 р. – С.37–38.
15. Вольф О. О. Система соціального забезпечення у сфері хоспісної та паліативної допомоги в Україні та Великобританії. Головні відмінності / О. О.

Вольф // Соціальна політика: концепції, технології, перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 26.04.2012 р. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – С.24–27.

16. Вольф О. О. Розвиток допомоги тяжкохворим (невиліковним) і членам їхніх родин у контексті системи охорони здоров'я в Україні / О. О. Вольф // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна політика щодо невиліковно хворих» (27 березня 2013 р.). – К.: Університет «Україна», 2013. – С.4–8.

17. Вольф О. О. Нормативно-правова основа реалізації соціальної політики щодо тяжкохворих (невиліковних) в Україні (у співав. Губський Ю.І.). / О. О. Вольф // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна політика щодо невиліковно хворих» (27 березня 2013 р.). – К.: Університет «Україна», 2013. – С.8–13.

18. Вольф О. О. Надання паліативної допомоги в Україні та професійне вигорання медичного персоналу (у співав. Величко Н. М., Чайковська В. В.). / О. О. Вольф // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна політика щодо невиліковно хворих» (27 березня 2013 р.). – К.: Університет «Україна», 2013. – С.16–20.

19. Вольф О. О. Суспільно-політична актуальність адекватного захисту прав тяжкохворих (невиліковних) в Україні / О. О. Вольф // Молодь: Освіта, Наука, Духовність: Тези доповідей Х всеукраїнської наукової конференції студентів і молодих вчених, м. Київ (17-18 квітня 2013 р.). – К.: Університет «Україна», 2013. – С.346–348.

20. Вольф О. О. Порушення права на повагу до гідності, чуйне ставлення у сфері паліативної та хоспісної допомоги в Україні співвідносно до діяльності МСЕК / О. О. Вольф // Друга всеукраїнська науково-практична конференція “Актуальні питання паліативної та хоспісної допомоги в Україні: фармацевтичні та медико-юридичні аспекти”: Матеріали конференції, м.Київ (20-21 листопада 2013 р.). – К.: Університет «Україна», 2013. – С. 95–100.

21. Вольф О. О. Право на забезпечення реабілітаційним обладнанням і інформацією у сфері паліативної та хоспісної допомоги в Україні (у співав.: Губський Ю. І., Царенко А. В., Толстих О. І., Бабійчук О. М., Шевчик А. Л.) / О. О. Вольф // Друга всеукраїнська науково-практична конференція “Актуальні питання паліативної та хоспісної допомоги в Україні: фармацевтичні та медико-юридичні аспекти”: Матеріали конференції, м.Київ (20-21 листопада 2013 р.). – К.: Університет «Україна», 2013. – С.87–94.

22. Вольф О. О. Розвиток допомоги невиліковно хворим як питання соціальної політики в програмах партій, утворених в Україні в 2009-2012 рр. / О. О. Вольф // Міжнародна науково-практична конференція з соціології «Варіації модерну та модернізації: український соціум в контексті глобальних процесів», 28-29 листопада 2013 р. – К.: Університет «Україна», 2013. – С.55–57.

АНОТАЦІЯ

Вольф О.О. Структури громадянського суспільства та їх роль у гуманізації соціальної політики держави. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

У дисертації здійснене комплексне дослідження ролі структур громадянського суспільства у процесі формування гуманістичних підходів у соціальній політиці, зокрема, щодо невиліковно хворих громадян.

Визначено основні принципи та підходи держави та структур громадянського суспільства у сфері соціальної політики щодо невиліковно хворих. Вивчено шляхи удосконалення соціальної політики в нашій державі, проаналізовано особливості взаємодії державних інститутів і структур громадянського суспільства в Україні у процесі формування такої політики. Обґрунтовано, що структури громадянського суспільства відіграють ключову роль у формуванні цієї політики, при чому їх діяльність сприяє посиленню інтеграційних тенденцій у суспільстві.

Розглянуто політико-правові та організаційно-управлінські аспекти здійснення допомоги невиліковно хворим.

Ключові слова: соціальна політика, суб'єкти політики, гуманізація політики, права людини, політичне лідерство, структури громадянського суспільства, стратегічне партнерство.

АННОТАЦИЯ

Вольф А.А. Структуры гражданского общества и их роль в гуманитаризации социальной политики государства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

В диссертации осуществлено комплексное исследование роли структур гражданского общества в процессе формирования гуманистических подходов в социальной политике, в частности, по отношению к неизлечимо больным гражданам.

Определены основные принципы и подходы государства и структур гражданского общества в сфере социальной политики в отношении неизлечимо больных. Изучены пути совершенствования социальной политики в нашем государстве, проанализированы особенности взаимодействия государственных институтов и структур гражданского общества в Украине в процессе формирования такой политики. Обосновано, что структуры гражданского общества играют ключевую роль в формировании этой политики, причем их деятельность способствует усилению интеграционных тенденций в обществе.

Рассмотрены политико-правовые и организационно-управленческие аспекты осуществления помощи неизлечимо больным.

Ключевые слова: социальная политика, субъекты политики, гуманизация политики, права человека, политическое лидерство, структуры гражданского общества, стратегическое партнерство.

SUMMARY

Wolf O.O. Structures of civil society and their role in the social policy humanisation (terminally ill example)- Manuscript.

The thesis is presented to complete for the degree of the candidate of Political Sciences by speciality 23.00.02 – Political Institutes and Processes. – National University “Odessa Legislation Academy”. - Odessa, 2014.

The urgency of the development of modern humanistic approaches of social policy towards terminally ill is to be explained by the fact that this social problem affects every family in our country. This leads to the necessity of study of the civil society role in the process of development of humanistic approaches in social policy for these people.

Exploring the phenomenon of «humanization of social policy» we faced, firstly, the terminological uncertainty and different approaches to its definition in domestic and foreign political studies, and, secondly, the lack of relevant Ukrainian political studies of social policy towards the terminally ill. After analyzing the existing international and national scientific publications on the subject we proposed our own definition of the phenomenon of the humanization of social policy: «the provision of person-centered policy, which is expressed through the strengthening of democracy in society and the increasing role of civil society and the improvement of people's lives».

System analysis enabled us to determine the basic principles and approaches of the state and civil society in the field of social policy for the terminally ill in Ukraine and abroad. We established that one of the main principles of this policy is multidisciplinary and multisectoral approach when professionals with medical education, social workers, psychologists, representing various agencies and departments as well as representatives of civil society unite together in order to eliminate and alleviate the comprehensive physical, psychological and spiritual suffering of the terminally ill and his family. Moreover, the multi-channel financing in which the cooperation of public and state organizations is envisioned, is an important prerequisite for the development and care for the terminally ill. It may be a sign of policy humanization towards them, because it promotes greater economic availability of adequate comprehensive care for the needy.

The particular relevance to the theoretical understanding of ways to improve social policy in this field gets the research of possible interaction between state institutions and civil society in Ukraine and the role of civil society in the formation of such a policy.

The research shows that the role of civil society in shaping social policy for the terminally ill in Ukraine and around the world is leading.

Particular attention is paid to the important issue of palliative care by

international organizations: Council of Europe, the European Parliament, the World Health Organization, the Committee of Ministers of the Council of Europe and others, which have issued series of documents, according to which the support of terminally ill should be an essential, integral part of health and social care. Some of these documents are mandatory for Ukraine. Others may be considered as the national legal framework in this area and be a certain guidelines in the formation of social policy in our state. Local (non-governmental) organizations that are members of the pan-European NGOs, like EAPC, may be "agents of change" and promote the adoption of these standards in our country.

Political, legislation, organizational and management aspects of the implementation of care for the terminally ill are considered. We found that Ukraine has already started the process of developing and implementing a modern legal framework on this issue. It is necessary to have formed this framework where the basic international approaches are envisioned.

It have been established that starting from the first years of independent Ukraine in our country there have been active civil society structures that form the social policy for the terminally ill. These structures are Ukrainian Charitable Organization «Council for the patient rights and safety» All-Ukrainian NGO «Association of Palliative Care», charitable organization «Association of Hospice and Palliative Care» and others.

Key words: social policy, subjects of policy, humanization of policy, human rights, political leadership, structures of civic society, strategic partnership.